

Questionum de Euripidis Helena pars I.

scrips. E. Hirsch.

Quod usu venit in diiudicandis fabulis, ut alii aliter de praestantia ac virtute earum statuunt, huic rei etiam Euripidis fabula Helena exemplo est. Quum enim alii hanc fabulam et propter prudentem sententiarum inventionem et propter vim movendorum affectuum imprimis misericordiae magnopere laudarent et admirarentur neque fieri potuisse contenderent, quin his fabulae virtutibus spectatorum animi haud mediocriter commoverentur et in summam expectationem adducerentur, alii tanta severitate tantaque acerbitate in eam inveci sunt, ut vix pessimo poeta nedum Euripide digna videretur. Gravissima autem crimina poetae illi facta esse a viro, cui in aliis rebus sane magna concedebatur auctoritas, Aug. Guil. Schlegelium dico, quis est qui ignoret? Etenim comoediae similiorem esse quam tragoediae hanc fabulam dicit totumque eius argumentum ab Euripide inventum (Schlegel über dramatische Kunst und Literatur I. p. 261). Non esse ab Euripide fictam fabulam discrepantem illam ab Homeri narratione quum certissimis argumentis nixi omnes fere Helenae editores demonstraverint, non est cur denuo defendendi Euripidis munus subeamus. Defendendi voce utor, nam profecto opprobrio Euripidi debebat esse, si Helenae fabulam, qua notio rem illustrioremve inter Graecos populos audimus fuisse paene nullam, adeo mutatam tamque ab Homericam memoria maiorumque fama alienatam omnium primus exhibere atque adeo producere in scenam ausus fuisset. Praegressa ei erat Stesichori palinodia celebratissima et Herodoti testimonium luculentissimum, quod invenimus lib. II. c. 112 sqq. De hac quidem re nullum dubium.

De altero autem crimine quod Euripidi factum esse dixi, esse eum malum poetam tragicum, quia comoedia sit non tragoedia eius Helena, in diversissimas virorum doctorum sententiae partes abierunt. Inter quos Pflugkius comoediae nomine simpliciter repulso nihil tamen habet, quod proferat ad excusandas eas fabulae partes, quae ne dicam scurriles esse sed parum tragicum putantur. Summa eius disputationis est, ut in Helenae fabula Euripidem novum quoddam fabularum genus condidisse contendat medium quasi tenens inter tragoediam et comoediam.

Hermannus autem generale nomen reticens quam de aliis Euripidis fabulis sententiam exhibuit eandem de Helena proponit, non esse eam optimam tragoediam dicitans, quia nec gravis metus in ea nec magna miseratio inveniatur. Hartungus uti nullam omnino maculam Euripidi adspergi patitur, sic Helenam fabulam omni modo studet defendere. Quae quidem iudicorum iniquitas haud scio an inde potissimum enata sit, quod, quum in contentionem vocarentur Sophocles et Euripides, vix fieri potuit quin huic iniuria inferretur. Qui enim Euripidem in hoc genere reprehenderunt gravissime, ii non universam artem, non ipsius poetae ingenium, non temporum quibus vixit conditionem, non hominum, quibus scripsit quorumque animos commovere et docere voluit, studia satis consideraverunt, sed aut cum Aeschyli granditate ac pondere aut cum Sophoclis gravitate dignitateque componere maluerunt. Qua in re iam Cicero de orat. IV, 7 recte mihi videtur disputare dicens: „atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus, quam sint inter sese Ennius, Pacuvius Acciusque dissimiles: quam apud Graecos Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par paene laus in dissimili scribendi genere tribuatur.“ Itaque si in Aeschylo ingentem illam ingenii vim et magnificentiam stupemus, qua divino quodam ardore correptus quaecumque ad deos hominesque spectant quasi vates aperit spectatoribus, si Sophoclis dignitatem atque honestam gratiam et purissimam existimandi elegantiam admiramur ac diligimus tanquam veri artificis ex altiori loco omnia contemplantis atque homines ut debent esse depingentis: quid est, quod Euripidem e coelo in terram nos devocantem et summa cum arte rerum naturam vere accurateque describentem atque homines quales re vera sunt tales nobis proponentem ferre nolumus?

Atque hac arte etiam in Helenae fabula poetam usum esse optime poterit demonstrari, si disputationem meam ita instituero, ut primum, qua re fore spero ut maior lux disputationi meae afferatur, de fabulae locis quibusdam difficilioribus, quae imprimis in choris inveniuntur, sententiam meam proferam in medium, deinde fusius de natura ac indole ipsius fabulae disseram. Sed in huiusmodi quaestionibus quoniam singulorum iudicio ne dicam arbitrio tam late campus patet, ut mirandum non sit quot aestimatores tot extare sententias, me hac de re iudicium ferentem nihil fere novi allaturum neque aliud quidquam effecturum esse bene scio, nisi ut quae mihi lectitanti hanc tragoediam de indole ac pretio eius visa sint demonstrarem.

Prologo ab Helena pronuntiato auditores statim in mediam actionem introducuntur. Audimus enim Helenam post notissimum istud trium dearum certamen Paridi, qui Veneri favens litem diremerat, addictam, Iunonis autem iussu speratum pretium illi invidentis a Mercurio per aerem sublatam velatamque nube in Aegyptum ductam esse ad Proteum regem, mortalium omnium probissimum et castissimum, qui servaret intactam, donec Menelaus repeteret. Helenae loco Paridem accepisse imaginem quandam illius simillimam et Troiam secum abduxisse. Veram Helenam vivente Proteo tutam fuisse ab omni iniuria, defuncto autem eo a regis filio Theoclymeno in matrimonium invitam expeti coeptam esse. Duos enim liberos Proteum ex Psamathe, Nerei filia, natos reliquisse, Theoclymenum regem et Theonoen divinandi arte ab avo Nereo ornatam,

Iam venisse se dicit Helena ad Protei tumulum, ut a Theoclymeno nuptiarum suarum appetente sese tutaretur. Recuperandi enim prioris matrimonii spem se nunquam deposuisse nec precibus nec minis ut Theoclymeno nuberet commoveri potuisse, praesertim quum Mercurius praedixisset tempus aliquando venturum, quo coniuncta cum Menelao Spartam rediret. Quibus rebus expositis Euripidem in scenam aliquem producere necesse erat, ut quae interim Troiae gesta essent eorum ad Helenam nuntius perveniret. Quare adest Teucer, a patre, quum derelicto Troiae Aiace fratre domum rediisset, pulsus e patria et advectus ad Pharum insulam, ut ex virginis oraculo consilium de itinere sibi faciendo peteret.

Cognoscit autem ex Teucris sermone Helena videri sese Graecis omnibus omnium malorum et laborum causam detestabilem, matrem Ledam ipsam pudoris et invidiae impatientem suspensio vitam finivisse, filiam Hermionam orbam et relictam in patria degere ac viro carere, fratres geminos de sorore dimicantes occidisse et inter astra collocatos esse. De Menelao Helenae interroganti tristissimum affert nuntium, profectum eum Troia una cum uxore in maribus vagari ac pro defuncto haberi.

Praesente Teucro Helena luctum repressit, quod erat timendum, ne, si veram Helenam ipsam esse comperisset, abstraheret invitam; postquam autem monitus ab Helena interfici a Theoclymeno Graecos quicumque deprehensi essent discessit, gravissimo dolore affecta ac plane desperans lugubre carmen cantat.

Cuius carminis clamoribus allectae feminae, quae vestibis lavandis in maris littore operam dant, celeriter accurrunt. Cum his mulierculis Spartanis Helena carmen lugubre cantat, ad cuius interpretationem antequam aggrediamur, de argumento eius et compositione pauca praemittere operae pretium videtur, quum de eo quidem iudicans interno sententiarum progressu accurate perpenso illis assentiri non possim, qui Euripidem in universum negligenter versari in choris componendis atque hos saepe a fubulae argumento abhorreere contendunt.

Quum in prologo (a versu 1—68) ut modo demonstravimus, secundum Euripidis morem (cf. init. fab. Hecub. Troad. Bacch.) Helena genus suum ac fortunam declaret et calamitates Graecorum commemoret et a Teucro (v. 68) de horum rebus certior facta se invitam omnium malorum causam esse intelligat, fundamentum fabulae est constitutum et hae partis conformatione omnia quae sunt secutura singulari artificio praeparantur. Ac primum quidem Teucris narratione Helena ita commovetur, ut miseriarum varietatem et generis infortunium respiciens imprimis autem maritum fluctibus obrutum esse putans lugubre carmen cantandi initium capiat. Omnia autem, quae poeta eam loquentem inducit, eiusmodi sunt, ut sua sponte ex illius animi motu nata esse videantur. Quum enim Helenae conditio durior sit, quam ut sola lamentandi officium exsequi possit, Sirenum auxilium implorat, quarum cantu molliores animi affectus excitari putabantur. Deinde chorus in scenam prodit et primam antistropham cantat. Constat autem ex captivis virginibus Spartanis, quae vestimentis lavandis occupatae quippe quum audierint Helenae lamentationes propius accedunt,

ut huius luctus causam cognoscant. Singulas autem res in utroque carmine a poeta feliciter esse inventas et artis praeceptis omni ex parte satisfacere, in eas diligentius inquirenti primo aspectu apparet. — Sequitur altera strophæ, in qua Helena occasione nacta virginibus se tristi esse conditione exponit, quum ipsa et belli Troiani, in quo tot millia hominum occubuerint, et miseriarum sit causa, in quas mater, maritus, fratres inciderint. His auditis chorus in antistrophæ malam eius fortunam deplorat, quam sit sortita, quum ipsam Iupiter ex matrè, per ætherem conspicuus candidæ nivis instar ala cygni genuerit. Repetit deinde lamentans illius mala. Quamvis vero hæc enumerandi eodem, quo Helena, ordine uti videatur, quum a morte Ledæ matrìs initium capiat, tamen in sequentibus ab eo dicitur, secundo loco non ut in strophæ mariti illius, sed fratrum infortunium ponens (v. 224 ed. Herm.).

μάτηρ μὲν οἴχεται,
 δίδυμά τε Διὸς
 οὐκ εὐδαιμονεῖ τέκεα φίλα κ. τ. λ.
 v. 231. ὁ δὲ σὸς ἐν ἀλλ' κῆμασί τε λέλοιπε βίον, κ. τ. λ.

Hunc autem ordinem a poeta non inconsulto ac temere in antistrophæ esse institutum facile potest intelligi. Primum enim animadvertendum est, chorum quas singulas partes malorum Helena iam enumeravit eas non simpliciter repetere, tanquam propter præcipuam gravitatem semel eas audire spectatoribus non suffecerit. Nam hoc a poetæ consiliò alienum fuisse apparet, quamvis ab eodem antistrophæ versu atque in strophæ hæc enumeratio incipiat. Chorus vero magnitudinem et varietatem malorum considerans ita commovetur, ut Helenam miserrimæ conditionis esse audeat contendere v. 222.

τί γὰρ ἄπεστι σοι κακῶν;
 τίνα δὲ βίον οὐκ ἔτας;

Ne tamen his verbis spectatorum cui plus iusto affirmasse videatur, necessitate quasi ad probandam suam sententiam argumenta i. e. mala ipsa afferre cogitur. Partem eorum iam Helena memoravit et in iis accuratius describendis est versata. Quapropter choro sufficit horum obiter tantummodo mentionem facere, id quod poetam tam artificiosa tractatione præstare videmus, ut eius artem et ingenium cogamur admirari. Helena enim tribus versibus de Ledæ morte loquitur (204 — 7).

Λήδα δ' ἐν ἀγχόνας
 θάνατον ἔλαβεν
 ἀσχύνας ἐμᾶς ὑπ' ἀλγέων.

Chorus uno tantum 224

μάτηρ μὲν οἴχεται,

Idem in commemoratione fortunae Castoris et Pollucis et mariti miseri factum est. Si vero causam quaerimus, cur matris infortunio memorato Chorus non ad maritum, ut Helena ipsa, sed ad fratres eius transitum faciat, considerare debemus, illas virgines captivas non suspicantes, quanta caritate ac fide in maritum sit Helena, pietatis officium fratribus exsequendum pluris quam marito aestimare. Nec tamen solum chorus non dubitat, quin fratres Helenae secundo loco poni oporteat, sed etiam amplius progreditur et ante Menelai commemorationem de iis rebus, quarum rationem Helena propter nimios animi motus omisisse videtur, quaedam addenda censet dicens (v. 227 sqq.)

χθόνα δὲ πάτριον οὐχ ὄρας,
διὰ δὲ πόλεως ἔρχεται
βάξις, ἃ σε βαρβάροισι
λέχεσι, πότνια, παραδίδωσιν.

Sequitur epodus ab Helena cantatus a vers. 235—260. Perniciosae navis, qua Priami filius in Graeciam vectus sit, ut se auferret, postquam magno luctu recordata est, in Venerem belli Troiani culpam transfert. His expositis se rosarum folia Minervae templo decerpentem a Mercurio Sparta sublatam et in Aegypto depositam esse dicit ac rursus paucis verbis rixae istius sicut infamiae suae mentionem facit (255—260). Hermannus hanc carminis partem pro epodo haberi miratur, quum sit apertissime antistrophica. Quam sententiam ut probabilem reddat, depravatos esse statuit nonnullos versus vitio antiquissimi codicis, „ex quo ita detricto, ut legi recte non possent, descriptos esse oporteat.“ Sententia verò, loci vulgata scriptura retenta, inepta ei nec numeri sani videntur. Quapropter nimis violentas minimeque probabiles coniecturas, quae non solum in singulis vocibus mutandis, sed etiam in versibus transponendis versantur, huic carminis parti inferre est conatus. Istarum autem criminationum utramque ab hoc loco abhorre in commentario demonstrabimus. Sed quod ad illam Hermanni sententiam, hanc carminis partem non pro epodo habendam sed antistrophicam esse attinet, num omnino etiam quas fecit mutationum non habita ratione probari possit, mihi valde dubium videtur. Quum enim in antecedentibus carminis partibus poeta Helenae strophas, antistrophas choro tribuat, mirum certe est, si Hermannum sequimur, cur postremo loco ab hoc ordine discedat ita ut Helena et stropham et antistropham cantet.

His praemissis interpretationem et explicationem aggredimur et contextum describimus, quum codicum quantum fieri potuit ratione habita nonnullis locis a recentioribus editionibus nobis discedendum videatur.

EAENH.

ὦ μεγάλων ἀχέων καταβαλλομένα μέγαν οἶκτον,
ποῖον ἀμιλλαθῶ γόον; ἢ τίνα μοῦσαν ἐπέλω,
δάκρυσιν, ἢ θρήνοις, ἢ πένθεσιν; ἔξ.

στροφή *α*.

πτεροφόροι νεάνιδες
 παρθένοι, Χθονὰς κόραι
 Σειρήνες, εἴδ' ἔμοις γόοις
 μόλοιτ' ἔχουσαι τὸν Λίβυν
 λατὸν ἢ σύριγγας, αἰλίνοις κακοῖς
 τοῖς ἔμοισι σύνοχα δάκρυα
 πάθεισι πάθει, μέλεσι μέλεα
 μουσεῖά τε θρηγῆμασι ξυμφῶδα
 πέμψαιτε Φερσεφάσσα,
 φόνια φόνια χάριτας ἴν' ἐπὶ δάκρυσι
 παρ' ἐμέθεν ὑπὸ μέλαθρα νύχια
 νέκυσιν ὀλομένοις λάβῃ.

ΧΟΡΟΣ, ἀντιστρ. *α*.

κυανοειδὲς ἀμφ' ὕδαρ
 ἔτυγον ἑλικὰ τ' ἀνὰ χλόαν
 φοίνικας ἀλίου πέπλους
 ἀγαῖσιν ἐν ταῖς χουσέαις
 ἀμφιδάλλουσ', ἐν τε δόνακος ἔρνεσιν
 ἔνθεν οἰκτρὸν ἀνεβόασεν,
 ὄμαδον ὀλόον, ἄλυρον ἔλεγον,
 ὅ τι ποτ' ἔλακεν ἀλάγμασι στένουσα,
 νύμφα τις οἶα Ναῖς
 ὄρεσι φηγάδα νόμον ἰεῖσα γοερόν,
 ὑπὸ δὲ πέτρῳα μύχια γύαλα
 Πανὸς ἀναβοᾷ γάμου.

ΕΛΕΝΗ στρ. *β*.

ἰὼ ἰὼ.
 θήραμα βαρβάρου πλάτας,
 Ἑλλανίδες κόραι,
 ναῦτας Ἀχαιῶν τις ἔμολεν ἔμολε
 δάκρυα δάκρυσί μοι φέρων,
 Ἴλιον κατασκαφῆν
 πυρὶ μέλουσαν δαῖτᾰ
 δι' ἐμὲ τὰν πολυκτόνον,

δι' ἐμὸν ὄνομα πολύπονον.
 Λήδα δ' ἐν ἀγχόνας
 θάνατον ἔλαβεν
 αἰσχύνας ἐμᾶς ὑπ' ἀλγέων.
 ὁ δ' ἐμὸς ἐν ἅλῃ πολυπλανῆς
 πόσις ὀλόμενος οἴχεται,
 Κάστορός τε συγγόνου τε
 διδυμογενῆς ἄγαλμα πατρίδος
 ἀφανὲς ἀφανὲς ἱππόκορα λέλοιπε δάπεδα
 γυμνάσιά τε δονακίοντος
 Εὐρώτα, νεανίαν πόνον.

ΧΟΡΟΣ ἀντιστρ. β.

αἰᾶ αἰᾶ.
 ὦ δαίμονος πολυστόνου
 μοίρας τε σᾶς, γύναι.
 αἰῶν δυσαίων τις ἔλαχεν ἔλαχεν,
 ὅτε σε τέκετο ματρὸθεν
 Ζεὺς πρόπων δι' αἰθέρος
 χιονόχρως κύκνου περὶ
 τί γὰρ ἄπεστί σοι κακῶν;
 τίνα τε βίωτον οὐκ ἔτλας;
 μήτηρ μὲν οἴχεται,
 διδυμά τε Διὸς
 οὐκ εὐδαιμονεῖ τέκεα φίλα,
 χθόνα δὲ πάτριον οὐχ ὄρᾳς,
 διὰ δὲ πόλεως ἔρχεται
 βᾶξις, ἃ σε βαρβάροισι
 λέχουσι, πότνια, παραδίδωσιν,
 ὁ δὲ σὸς ἐν ἅλῃ κύμασί τε λέλοιπε βίωτον,
 οὐδέ ποτ' ἔτι πάτρια μέλαθρα
 καὶ τὰν Χαλκίοικον ὀλβιεῖς.

ΕΛΕΝΗ (ἐπωδός).

φεῦ φεῦ, τίς ἦν Φρυγῶν;
 ἢ τίς Ἑλλανίας ἀπὸ χθονὸς
 ἔεμε τὰν δακρυόεσσαν Ἴλιφ

πεύκαν; ἔνθεν δλόμενον σκάφος
 συναρμόσας ὁ Πριαμίδας ἔπλευσε βαρβάρῳ πλάτῃ
 τὰν ἑμὰν ἐφ' ἔστιαν
 ἐπὶ τὸ δυστυχῆς
 κάλλος, ὡς ἔλοι γάμον ἑμόν,
 ἃ δὲ δόλιος ἃ πολυκτόνος Κύπρις
 Λαναΐδαις ἄγρουσα θάνατον Πριαμίδαις τε.
 ᾧ τάλαινα συμφορᾶς.
 ἢ δὲ χρυσέοις θρόνοις
 Διὸς ὑπαγκάλισμα σεμνὸν [Ἥρα]
 τὸν ἀκύποιν ἔπεμψε Μαϊάδος γόνου
 ὅς με χλοερὰ δρεπομένην
 ἔσω πέπλων ῥόδεα πέταλα
 τὰν Χαλκίοικον ὡς μόλοιμ'
 ἀναρπάσας δι' αἰθέρος
 τάνδε γαῖαν εἰς ἄνολβον
 ἔρω ἔρω τάλαιναν ἔθετο
 Πριαμίδαισιν Ἑλλάδος.
 τὸ δ' ἑμὸν ὄνομα παρὰ Σιμωνντίοις ῥοᾶσι
 μαψίδιον ἔχει φάτιν.

Helena. Wehe, wie soll ich ob grossen Leids grosses Wehklagen beginnend heftig genug jammern? oder welches Klagelied anstimmen mit Thränen, mit Seufzern, mit Jammern? Weh, Weh!

Strophä I. Flügeltragende Mädchen, Jungfrauen, Töchter der Erde, Sirenen, kämet ihr doch zu meinem Jammergeschrei mit der libyschen Flöte oder mit Pfeifen, mit Thränen, die zu meinem bejammernswerthen Unglücke, mit Leiden, die zu den Leiden, mit Liedern, die zu den Liedern stimmten, und brächtet sie der Phersephassa in den von Wehklagen schallenden Saal (der Unterwelt), damit sie von mir thränenreiche Huldigungen hinab in die mörderische finstere Wohnung für die verlorenen Todten empfangen.

Chor. Antistr. I. Zufällig war ich bei der blauen Fluth, indem ich im kräuselnden Grase Purpurgewänder in den goldenen Strahlen der Sonne und über den Halmen des Schilfes trocknete. Da erhob man ein Jammergeschrei, einen Verderben bekundenden Ruf, ein Klagelied ohne Leierbegleitung, wie wohl auf den Bergen eine Nymphe jammert unter Seufzern stöhnend mit dem Ton der klagenden Weise der Flucht und in dem innersten Winkel der felsigen Grotte vor der Vermählung mit Pan aufschreit.

Helena. Str. II. Wehe, Wehe! Beute des barbarischen Schiffes, Jungfrauen Griechenlands! Ein Schiffer der Achäer kam, er kam und brachte mir Thränen auf Thränen, den sorgereitenden Untergang Ilioms durch feindliches Feuer, meinewegen, der Mörderin, wegen meines mühsalreichen Namens. Leda gab sich mit dem Stricke den Tod aus Gram über meine Schande. Mein Gemahl, der vielfach auf dem Meere umherirrte, ging zu Grunde und ist verschwunden, und Kastor mit dem Bruder, die Doppelziede des Vaterlands, ist dahin, dahin und verliess den von den Rossen gestampften Boden und den Uebungsplatz am schilfreichen Eurotas, die Stätte wo die Jugend ringt.

Chor. Antistr. II. Wehe, Wehe! O über dein jammervolles Loos und dein Missgeschick, Weib. Ein trauriges Leben ward dir, ward dir zu Theil, als Jupiter dich schneeweiss mit dem Fittig des Schwans durch den Aether schwebend in dem Mutterschooss erzeugte. Denn welches Uebel bleibt dir fern? Welches Schicksal ertrugst du nicht? Die Mutter ist dahin, die lieben Zwillingssöhne des Zeus sind nicht glücklich, deine Heimath siehst du nicht, und durch die Städte geht der Ruf, der dich Hebre einem fremden Gatten überliefert. Dein Gemahl aber verlor in des Meeres Wogen sein Leben. Nimmermehr wirst du dein väterliches Haus und den ehernen Tempel beglücken!

Helena (Epodus). Ach, ach! Wer von den Phrygern war es? oder wer vom griechischen Lande fällt die für Iliom thränenreiche Fichte? Nachdem sich aus ihr Priamos Sohn das verderbliche Fahrzeug hatte zimmern lassen, segelte er hin mit fremdländischem Ruder zu meinem Heerd, nach meiner unglückseligen Schönheit, um mit mir die Ehe zu schliessen. Kypris aber, die falsche, die mordende, brachte sowohl den Danaiden als den Priamiden Verderben. O ich Elende ob des Unglücks! Doch die auf goldenem Throne herrschende ehrwürdige Gattin des Zeus [Hera] entsandte Maias schnellfüssigen Sohn, der mich, während ich grünende Blätter der Rosen in mein Gewand pflückte, um zum ehernen Tempel zu gehen, durch den Aether entführte in dies unglückliche Land und Streit, unseligen Streit zwischen Hellas und den Priamoskindern erregte. Mein Name aber hat einen üblen Ruf bei den Strömungen des Simois.

Hoc carmen in eorum numerum est referendum, quae ἐπωδικὰ vocantur atque, quum epodo duae Strophae cum antistrophis praecedant, est πεντὰς ἐπωδική hanc formam exhibens A. A. A. B. quae rarissime tantum a poetis usurpata invenitur cf. Herm. ep. doct. metr. § 641 et Schol. ad Eurip. Hecub. v. 620 (624) ap. Matth. IV. p. 145. Hermannus hoc loco, ut iam in praefatione demonstravimus, non dubitavit quin postrema carminis pars antistrophica statuenda esset neque ei hac in re dissimillimae metrorum ratio impedimento fuit, quum mutationibus ubiicumque opus esse videbatur factis sententiam suam probabilem redderet.

Attamen causa quam iam attulimus sicut illae, quae in adnotationibus ad singula epodi verba adjectis exponentur hanc mutationem non posse ferri aperte demonstrant. Metrum huius carminis ex iambicis et trochaicis constat versibus atque ita ut, si numerus propter vehementiores animi motus alacrior fiat necesse est, longae syllabae in breves inveniantur solutae. Versus primus strophae á est dimeter trochaicus catalectus soluta prima syllaba; secundus idem, sed qui respondet versus in antistropha tantum ex brevibus syllabis excepto fine, ubi duae breves locum longae tenere nequeunt, constat, ut eorum schema hoc sit

$$\begin{array}{cccc} \sim\sim & \sim & \text{---} & \sim & \text{---} & \sim & \text{---} \\ \sim\sim & \sim & \sim\sim & \sim & \sim\sim & \sim & \text{---} \end{array}$$

Sequitur dimeter iambicus acatalectus ita comparatus, ut in prima sede pro iambo et in stropha et in antistropha spondeus sit positus. In Aldina versum strophae sic exhibente *Σειρήνες εἶθ' ἔμοις* ommissa est vox *γούις*: quae praetermissio non solum propter metrorum rationem, verum etiam propter sententiae detrimentum ferri nequit. Versum a voce *μόλοι'* incipientem quomodo scriberem diu dubitabam, quum editores in eo constituendo non consentire viderem. Hermannus delevit articulum *τὸν* ante vocem *λίβον*, ob versum antistrophicum ut dicit et finivit versum in prima syllaba vocis *σύριγγας*. Nec tamen illud argumentum quidquam valere videtur, quum coniectura in antistropha facta nitatur. Nam et in hac non, ut codices exhibent, *ἀργαῖσιν ἐν ταῖς χρονδαῖς* scripsit, sed articulum non tolerabilem esse ratus omisit. Attamen si librorum auctoritatem et sententiam loci non obstantem sicut metri facilitatem respicimus, non possumus non cum Pflugkio et Dindorfio versum ita constituere, ut dimeter iamb. acat. efficiatur in altera impari sede spondeum habens. Ceterum Hermanni conatu hunc locum emendandi et numerus languidior fit nec quidquam ad sententiae perspicuitatem, quum hac non careat, confertur. Sequitur deinde trimeter troch. catal.

λωτὸν ἢ σύριγγας, ἀλλήνοις κακοῖς

In primo pari loco spondeus exstat (*ἦ σὺ-*) cui respondet in antistr. *θάλλουσ'*. Versus sextus et septimus constant ex dimetris troch. acatal. qui eo inter se differunt, quod in priore altera tantum dipodia, in posteriore vero totus dimeter ex vocibus brevium syllabarum est compositus

$$\begin{array}{cccc} \tau\omicron\iota\varsigma & \epsilon\mu\omicron\iota\varsigma\iota & \sigma\acute{\upsilon}\nu\omicron\chi\alpha & \delta\acute{\alpha}\kappa\upsilon\alpha & \text{---} & \sim & \text{---} & \sim\sim & \sim\sim \\ \pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\iota & \pi\acute{\alpha}\theta\epsilon\alpha, & \mu\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota & \mu\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\alpha & \sim\sim & \sim\sim & \sim\sim & \sim\sim \end{array}$$

Similiter res se in antistr. habet. Hartungius hos duos versus in unum contraxit, sed quo iure hoc fecerit nondum perspicio. Qui sequitur versus prorsus ab Hermanno violentis coniecturis mutatus secundum meam lectionem proxime ad codicum auctoritatem acce-

dentem ita scribendus est, ut trimeter iamb. catal. efficiatur, cui omni ex parte antistropha respondet, ubi legimus

ὅτι πόντ' ἔλακεν αἰάγμασι στένουσα.

Iambicus numerus concluditur dimetro iamb. catal. a quo ad trochaicum fit transitus ita ut, quum primi versus omnes syllabae longae solutae sint in breves, re non accuratius perpensa iambicus possit videri

φόνια φόνια, χάριτας ἕν' ἐπὶ δάκρυσι

quem versum excipiunt duo dimetri trochaici, quorum prior est acatal. posterior huic carminis parti finem imponens, ut exspectatio suspensa videatur, catalecticus. cf. Eur. Phoen. v. 625.

In secunda strophā et antistr. sicut in epodo fere iisdem metris cognitu facilibus atque in antecedentibus usus est; nam animi affectus quo et Helena et virgines captivae permotae sunt, non mulatur. Quapropter primae strophae et antistrophae metrorum sufficere explicationem existimo, praesertim quum ex contextu a me adscripto quam rationem in illis constituendis sim secutus statim appareat. Restat autem, ut explanationem et criticam et grammaticam singulorum carminis locorum, qui dubitationi obnoxii esse possunt, aggrediar et quid de iis sentiam ad diiudicandum proponam.

ὦ μεγάλων ἀγέων καταβαλλομένα μέγαν οἶκτον.

Summo iure Pflugkii praeunte Jacobsio codicum lectionem contra Musgravium defendit, qui scribendum coniecit *μεταβαλλομένα μέγαν οἶκτον* o ego magnam sollicitudinem calamitate commutans. Hermannus vero non dubitavit Musgravii emendationem participium spectantem recipere eam re ipsa posci affirmans. „Nam Helena, inquit, quum connubium Theoclymeni metueret, quae sunt illa *μεγάλα ἄγχα*, nunc ea commutavit cum alio multo graviore malo, quoniam ei Menelaus, quem mortuum perhiberi Teucer dixit, est lugendus.“ Quae explicatio haud dubie probabilis esset ratio coniecturae defendendae, nisi quominus probaremus significatio et vis participii *καταβαλλομένα* obstaret. *καταβάλλειν* proprie significat deiicere, *καταβάλλεσθαι* se deiicere vel sibi deiicere, quo modo v. g. de semine spargendo et de fundamento iaciendo usurpatur. Ex quo quidem usu illud explicari potest, quod, quum dictio fundamentum iacere, si translata significationem respicimus, idem exprimat quod initium capere, verbum *καταβάλλεσθαι* per se sine ullo additamento notionem ordiendi vel incipiendi habet. Cf. Eur. Herc. fur. v. 1261; Callimach. fr. 196 Bentl. *Ἀρσινόης ὦ ξεῖνε γάμον καταβάλλομ' αἰείδειν*; Diod. Sic. 12, 20 *καταβαλλόμενος ἐξ ἀρχῆς καινὴν νομοθεσίαν*. Etiam substantivum *καταβολή* apud Pindarum Nem. II. 4 initium vel fundamentum significat. Quodsi consideramus verbi *οἶκτος* quae sit propria vis et quomodo differat a voce *ἄχος*, vul-

garem lectionem propter sententiae perspicuitatem non possumus non probare. Nam locus ita videtur esse interpretandus: Magni doloris magnum luctum exordiens.

Quod Hermannus ad coniecturam tuendam μεταβαλλομένα affert, Helenam illa μεγάλη ἄγχι orta ex metu connubii Theoclymeni, narratione Teucris audita, cum alio multo graviore malo commutasse, hoc iusto longius quaesitum et magis ingeniosum, quam verum videtur. Altera Musgravii conjectura pro voce οἶκτον scribentis οἶτον non probabilis visa est nisi Dindorfio, qui Musgravium οἶκτον recte in οἶτον mutasse eandemque corruptelam apud Soph. Antig. 858 esse sublatam dicit. Sed mutatione ista non opus est quum vox οἶκος rei, de qua agitur, omni ex parte conveniat. Significat enim quippe quum ab interiectione οἶ derive- tur luctum qui externis signis vel lamentatione vel alia quadam re ostenditur. Cf. Aeschyl. Coeph. 411; Soph. Ai. 895; Trach. 864 ἄϊον οἶκτους οὐς οἰκτίζει; Eur. Troad. 155.

περοφόροι νεάνιδες κ. τ. λ.

Helena ex Teucris narratione Troiam iam dudum esse deletam, Menelaum autem nondum Spartam rediisse suspicans maritum fluctibus esse submersum cantilenam lugubrem instituit. Quum vero summo animi dolore affecta se unam pietatis officium vix exsequi posse sentiat, Sirenium auxilium implorat. Sirenes autem cantu insignes Eustath. (ad Hom. Od. 12, 39) apud Homerum et alios poetas duas tantum virgines alis carentes esse dicit et huius opinionis suae causas affert. Primum enim Homerum duali numero uti (vv. 52 et 167) neque non intelligi, cur, alas si habuissent, Ulixem non essent persecutae. Nomina iis fuisse addit Eustath. Aglaophemae et Thelxiepeiae. Attamen iam antiquis temporibus de earum numero, nominibus, figura, imprimis de generis origine sententiae in diversas partes abierunt. Nunc terrae filiae, nunc Acheloi et Musarum cuiusdam vocantur, quum de nomine non constet et alii Terpsichoren, alii Calliopen vel Melpomenen vel Steropen matrem esse existiment. Fuerunt praeterea, qui eas e sanguine, quem fracto Acheloi cum Hercule certantis cornu terrae gremium excepisset, esse natas fingerent. Haud dubie Euripides eiusmodi fabulam respiciens Sirenes hoc loco Χθονὸς κόρας appellat. Cantus earum ad mulcendas aures natus (Ovid Met. 5, 560) et ad molliores animi affectus excitandos aptissimus veteribus videbatur. Quam ob rem tumulis mortuorum simulacra Sirenium imponi solebant, ut constat ex Mnasalcae epigr. 17. Hac re nixus Musgravius Sirenes propterea invocari ab Helena dixit, quod Protei tumulo harum imaginibus ornato assideret. At quum illas eadem conditione qua lusciniis (cf. huius fab. v. 1107) ad funebres lamentationes advocatas esse satis constet, non est cur Musgravii opinionem sequamur.

εἴθ' ἐμοῖς γόοις

vocem γόοις quae ommissa est in Aldina, ex codd. Par. E. et Florent 1. 2. iure addidit Musgravius, quicum omnes editores consenserunt. Dativus vero saepenumero rem exprimit, ad quam

actionis motus fit nec quidquam interest, num sub sensus cadat an mente tantummodo cogitetur. In eiusmodi locis dativum loco accusativi coniuncti cum praepositione *προς* vel *ἐπὶ* vel *εἰς* positum esse grammatici docent.

τὸν Λιβὺν λατὸν.

Vox *λατὸς* quinque eiusdem generis plantas significat. Hoc loco de loto Aegyptia quam botanici nelumbium speciosum vocant (Voss Virg. Ecl. 4, 20) sermonem esse ex adiectivo *Λιβὺν* intelligitur. Quae planta Isidi et Osiridi sacra tanquam fertilitatis indicium et ab Aegyptiis plurimi aestimata (Creuzer Symbol. et Mythol. I, 282) tibiarum materiam praebuit. Itaque factum est, ut poetae secundum suam consuetudinem materiam pro re ex hac facta usurpandi *λατὸν* pro voce *αὐλὸς* ponerent cf. Eustath. ad Hom. II. 22, 310. Ceterum haec instrumenta quae vocantur musica ab Euripide Sirenibus attributa (*ἔχουσαι τὸν Λιβὺν λατὸν ἢ σύριγγας*) in luctu funebri usitata erant, unde magis apparere, qua re Helena ducta Sirenes potissimum ut secum lugerent advocaverit, Jacobsio visum est. Cf. Eur. Iph. in Aul. v. 1036 ubi *Λιβὺς λατὸς, κίθαρα* et *σύριγγες* coniunguntur. Accusativi *λατὸν* et *σύριγγας* ut explicentur, alii sunt additi *δάκρυα, πάθεια, μέλαια*. Hermannus articulum ante vocem *Λιβὺν* omisit haud dubie propter mutationem antistrophae illatam, ubi articulum *ταῖς* intolerabilem esse censuit. Priore loco praetermissio articuli quum Helena illam tibiam, quae quasi generis ratione habita una est eademque omnibus nota, designet, probari nullo modo potest. Videamus de articulo in antistropha num quodam modo possit excusari. Mirari sane possumus, poetam substantivum *ἀνγᾶσιν* collocasse ante praepositionem et adiectivum cum articulo coniunctum. Sed ne poetam scripsisse obliviscamur, qui ut saepius fit casui postponit praepositionem.

μουσεῖά τε θρηνημασι κ. τ. λ.

Musgravius vocem *Φερσέφασσα* vocativum esse ratus *κακοῖς ὡς ἐμοῖσι* et *μουσεῖα τε* scribendum coniecit, ut interpretatio haec esset: una habentes Libycam lotum arundinemque, ut ad recessus tuos, o Proserpina, lamentis resonantes mittat questus, dolores, naenias, meis deplorandis malis sociatas.

Quae quidem Musgravii coniectura iam satis ab Hermanno refutata est. Pflugkius codicum lectionem retinet *μουσεῖά τε θρηνημασι ξυνωδὰ πέμψειε Φερσέφασσα*, ita ut *Φερσέφασσα* sit nominativus, sed quomodo explicet eam, non accurate indicat. Cum Matthiaeo consentit, qui *μουσεῖα* coetum canentium esse dicit et hoc rei convenire exemplis illustrat. Pergit deinde: „sed quinam sunt illi, quos sibi a Proserpina expetit, coetus exsequias celebraturi [*φόνια*]? Non alii opinor quam Sirenum.“ Equidem quid vox *φόνια* uncis inclusa hoc loco sibi velit non intelligo. Deinde si sententiarum nexum consideramus, Pflugkii interpretationem probare non possumus. Nam quum Helena Sirenum auxilium impleret, ut lamentationibus suis sociae veniant, cum hac re conciliari nequit illud, quod Pflugkius vult, Helenam ut Sirenes mittat a Proserpina postulare. Mirum enim videretur, si poeta quod iam in ante-

cedentibus dixit repeteret et voce *μουσεῖα* coetum Sirenum significaret. Ceterum in voce *μουσεῖα* non inest notia coetus: nam quum de coetu loquimur, motus cogitatio adesse debet, cum voce *μουσεῖα* vero quietis tantum notio est coniuncta, id quod facile ex exemplis a Pflugio allatis apparet. Hoc loco, ut Musgravius recte perspexit, haec vox Proserpinae sedem lamentis resonantem significat, quod si verum est neque *Φερσεφάσσα* neque verbum *πέμψειε* ferri potest. Quem scopulum ut evitarent viri docti alii (Fixii ed.) scribendum esse coniecerunt *μοῦσ' εἶσα*, alii *μέλεα Μύσια θρηνήμασι ξυνφδά, πέμψαιτε Φερσεφάσσα* (*Zeitschrift f. Alterthw.* 1847, 237). Hermannus „potissimam vili sedem“ in vocibus *μουσεῖα τε* quaerendam esse putat ex vix posse dubitari, quin his in verbis lateat *Μύσι' ἄτε*. Satis enim notas esse Mysias naenias et exemplis confirmat. Quam ob rem scripsit *μέλεα Μύσι', ἄτ' εἰ θρηνήμασι ξυνφδά πέμψειε Φερσεφάσσα*. Ut autem sententia quaedam tolerabilis existeret, iam in antecedentibus codicum lectionem *αἰλλοῖσι κακοῖσι* mutare in *ἀλλιν' ὅσι κακοῖσι* est coactus. Equidem omnibus accurate examinatis primum voces *μουσεῖα τε* retinendas esse mihi persuasum habeo, quae ne a sequentibus abhorreant ita videtur scribendum: *πέμψαιτε Φερσεφάσσα*, ut *μουσεῖα* accusativus nulla praepositione addita locum indicet, ad quem motus mittendi fiat et totius loci sententia haec sit: Utinam veniatis habentes Lybicam lotum arundinemque, tristibus malis meis respondentem lacrimas, doloribus dolores, naeniis naenias (habentes) et ad sedem lamentationibus resonantem mittatis Proserpinae (has querelas mecum), ut a me cum lacrimis in funesta, atra aula marito mortuo hymnos accipiat. Coniectura autem, pro forma *πέμψειε* scribendum esse *πέμψαιτε*, magnam probabilitatis speciem prae se fert. Nam facile fieri potuit, ut ab imperito librario propter antecedentem particulam *τε* formae *πέμψαιτε* seiungeretur syllaba *τε*, ut illi responderet, et *πέμψαι* esset tertia pers. sing. Opt. Aor., ab alio autem littera *τ* eiecta pro forma *πέμψαι* altera *πέμψειε* restitueretur.

κνανοειδὲς ἀμφ' ὕδωρ.

Virgines captivae, quae in maris littore vestibis lavandis occupatae sunt, audita Helenae lamentatione celeriter accurrunt et luctus causa quae sit interrogant. Pflugius hoc loco aptissime conferri iubet suavissimam Homeri de Nausicaa eiusque ancillis narrationem, quae invenitur *Od.* 6, 93 sq.

φοίνικας ἄλιου πέπλους κ. τ. λ.

Solebant veteres purpureas vestes soli exponere, ut tincturae splendor renovaretur. Pollux a Musgravio indicatus *lib.* 1, 49 *χαίρει δὲ ἡλίῳ ὁμιλοῦσα τῆς πορφύρας ἢ βαφῆς, καὶ ἡ ἀπίς αὐτὴν ἀναπυρσεύει καὶ πλείω ποιεῖ καὶ φαιδρότεραν τὴν ἀργῆν*. In lectione huius versus variant codices, partim *ἄλιου* partim *ἄλλω* exhibentes et in editionibus veteribus exstat vox composita *ἄλιωπέπλους*. Atque re vera utra lectio huic loco sit accommodatior dubitari potest.

Hermannus dativum genitivo praefert chorum dicere existimans, vestes sole siccandas in luce, quod sit in loco aprico. Attamen dativo quem vocant instrumenti nihil aliud exprimitur nisi illud quod iam inest in vocibus ἀργαῖσιν ἐν ταῖς χροσέαις. Quae verba si quis explicationis causa ab Euripide dativo ἄλλω addita esse dixerit, nolit oblivisci, tale additamentum solutae quidem orationi convenire, sed plane a poetae sermone abhorrere. Itaque genitivum ἄλλου ponendum esse putamus, qui nihil offensionis habet ac poetae optime tanquam ad imaginem conficiendam inservit. In verbis quae sequuntur ἐν τε δόνακος ἔρνεσιν omnes fere editores hanc Seidleri emendationem receperunt, quum quae in Aldina invenitur lectionem θάλλουσι ἀμφὶ τ' ἐν δόνακος ἔρνεσιν ferri non posse apparuerit. Attamen Fixius hanc emendationem tam ineptam quam violentam esse iudicat et „in locum formulae ἀμφὶ δόνακος ἔρνεσιν tam Graecae, tam sinceram speciem referentis suffecisse locutionem putidam ἐν ἡλίῳ ἀργαῖσιν θάλλειν ἐν τε δόνακος ἔρνεσιν“ queritur. Cum Fixio consentit una ex parte Hartungius, quippe quum in Seidleri emendatione nihil nisi inanem repetitionem inesse arbitretur, ex altera autem parte eum reprehendit, quod articulum ταῖς vel ταῖσι non deleverit ac versum medio in verbo diremerit. A vero certe non aberrabimus, si Seidleri coniecturam in transferenda tantum praepositione ἀμφὶ ad verbum θάλλουσι consistentem probaverimus et cum Hermanno participium ἀμφιθάλλουσα a poeta propterea usurpatum esse censuerimus quod vestes verti solerent, ut utrimque siccarentur. Quam vero causam Fixius affert, ut sententiam suam fulciat, dici non posse ἐν ἡλίῳ ἀργαῖσιν θάλλειν ἐν τε δόνακος ἔρνεσιν, quum geminata praepositio ἐν ad utrumque nomen ἀργαῖς et ἔρνεσιν diverso modo referenda omnem respuat coniunctionem, eo facile refelli poterit, quod chorus postquam in universum se ἐν ταῖς ἡλίῳ ἀργαῖς vestes siccare dixit, ut haec verba arctioribus finibus circumscribat, locum ubi hoc fiat addere dicitur: siccans vestes solis fugore et id in arundinibus.

ἐνθεν οἰκτρὸν ἀνεβόασεν, ὄμαδον ὀλοὸν, ἄλυρον ἔλεγον.

Editiones veteres exhibent ὄμαδον ἔκλυον. Quam lectionum ut probaret Matthiaeus statuit et persuasit aliis, versum a voce ὄμαδον incipientem in parenthesi positum et verborum constructionem hanc esse: ἐνθεν οἰκτρὸν ἀνεβόασεν, ὃ τι ποτ' ἔλακεν ἀλάγμασι στένουσα scil. τις, id quod Hermanno durum atque invenustum videtur. Quare sententiam Reiskii secutus verbum ἔκλυον suspectum habentis ὀλοὸν reponit, quo etiam strophico similior hic versus reddatur. Hermanno consentimus quum propter causas allatas tum quod, si ἔκλυον retinemus, chorus sententiam iam in antecedentibus expositam haud apto additamento repetit. Quod Musgravius respiciens scribendum coniecit: ἐνθεν οἰκτρὸν ἀναβόασιν ὄμαδον ἔκλυον, ἄλυρον ἔλεγον. Hermanni vero coniectura omnes difficultates tollit et non solum huic accommodatam praebet sententiam, sed etiam indoli Graeci sermonis omni ex parte respondet. Οἰκτρὸν accusativus secundum grammaticorum praecepta (Matthiae Gr. Gr. § 409, 2) adverbii

locum tanquam obiectum verbi *ἀνεβόασεν* tenet. Qui sequuntur accusativi *ῥμαδον*, *ἔλεγον* tanquam appositiones ad illud *οἰκτρον*, ut accuratius describatur, pertinent. Notandum vero est, accusativum *οἰκτρον* plane alius generis esse atque ultimi huius antistrophae versus accusativum *γάμους* qui et ipse ex verbo *ἀναβοῶν* pendet. Nam hic in eorum numerum referendus est, qui non rem cum actione arcte cohaerentem, sed omnino rem ad actionem spectantem denotant, ita ut nonnunquam etiam causa actionis vel status cuiusdam accusativo exprimi possit, ut hoc loco *Πανος ἀναβοῶ γάμους* (cf. Matthiae Gr. Gr. § 412, 1). Constructionem autem verborum inde ab *ἔνθεν οἰκτρον* hanc esse puto, *οἰκτρον ἀνεβόασεν* (sc. *τις*), *ῥμαδον ὄλοον*, *ἄλυρον ἔλεγον*, ad quam totam enuntiationem pertinent verba *ὅτι ἔλακεν αἰάγμασι στένουσα*, *Νύμφα τις οἷα Ναις* i. e. quidquid unquam lamentata est nympa quaedam luctu ingemiscens, ut Nais et quidem *ἰεῖσα ὄρεσι φηγάδα νόμου γοερὸν*, emittens in montibus fugae modos flebiles. Quae sequuntur verba *ὑπὸ δὲ πέτρινα κτλ.* cum antecedentibus ita sunt coniungenda, ut suppleatur *ὅτι* et harum partium nexus sit *ὅτι ποτ' ἔλακεν . . . καὶ ἀναβοῶ γάμους Πανὸς* (i. e. ob vim a Pane illatam) *ὑπὸ δὲ πέτρινα μύχρα γύαλα* in intima saxae speluncae parte. Vox *κλαγγαῖς* vel *κλαγγαῖσιν* quae in codd. Paris. non exstat et quam in Florent. I. alia manus, circumscripta linea, reiecit, num cum Hermanno defendenda sit et post *γύαλα* inserenda vehementer dubito. Equidem hac in re Pflugkii sequor sententiam.

θήραμα βαρβάρου πλάτας.

Helena persuasum sibi habens, virgines Graecas ita animo esse affectas, ut ipsius conditionem tristem cognoscant, ad luctus causam exponendam se parat. Vocibus *θήραμα βαρβ. πλ.* in allocutione utitur, quippe quum virgines a barbaris Graeciam adeuntibus raptae et ad Proteum regem, ut servarum munera subirent, fuerint delatae.

μέλλουσαν verbum quod perspicuitate caret iam H. Stephanus emendavit scribens *μέλουσαν*, viderique id in Flor. I. 2. esse dicit Matthiaeus cf. Iph. Taur. v. 644 *θανίσι μελόμενον αἰμακταῖς* et Andr. 851 ibique adnot. Pflugkii.

Recte Helena sese *πολυκτόνον* hoc loco vocat, ut quae deorum consilio causa belli Troiani fuerit facta, quo tot millia hominum et Graecorum et barbarorum mortem obierunt. Qua ex re Scaligerum, qui margini adscripsit *ἴσ. πολύστονον* falsum esse apparet.

Κάστορός τε συγγόνου τε κτλ. His verbis sicut sequentibus, quae strophae finem imponunt, Helena utitur, ut eleganti circumscriptione memorans, geminum illud patriae decus reliquisse exercitationes illas, fratres Castorem et Pollucem mortuos esse virginibus captivis indicet. Castor autem et Pollux praecipue equis delectabantur (*ἰππόκροτα λέλοιπε δάπεδα*) et principes iuventutis erant cf. Hom. II. 3, 237 *Κάστορα θ' ἰππόδαμον, καὶ πύξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεια*. Loco illi, ubi vivi exercitationes instituerant postea ut *θεοὶ ἐναγώνωι* prae-

sidebant. Paus. III, 14, 7 eorum statuas dedicatas fuisse in *Δρόμῳ* sive *Ἰπποδρόμῳ* qui ad Eurotam erat narrat. cf. Xen. Hell. VI, 5, 30. Quod respiciens Euripides dixit *γυμνάσια Εὐρώτα*. De hac genitivi dorici forma cf. Pind. Pyth. 7, 23. Eurip. Med. 1403. Hel. 674. Valck. ad Eurip. Phoeniss. p. 306. In nominibus propriis haec genitivi forma etiam apud scriptores solutae orationis Atticos exstat cf. Xen. Cyr. 5, 2, 6. Ages. 1, 5. Eurotam poeta in hac fabula quoque v. 349 *δόνακι χλωρόν*, v. 493 *καλλιδόνακα*, in Iph. T. 400 *δονακόχλοα* appellat. Quae concludunt stropham verba *νεανίαν πόνον* illustrationis causa antecedentibus vocibus *ἰππόκροτα δάπεδα γυμνάσιά τε* adiecta sunt. Indicant autem, exercitationes istas, quae vel equis vel pugnis (cf. Propert. III, 12, 17) instituerentur, magnum laborem exhibuisse iuvenibus. Recte Pflugkius eorum sententiam improbat, qui formam *νεανίαν* convertendam putant in *νεανιᾶν* et exemplum affert ex Eurip. Hecuba 920 *νεῦ-ταν ὄμιλον*.

αἰαῖ αἰαῖ κτλ. Chorus doloris magnitudine, quo Helena est affecta, commotus de eius mala sorte queritur. Verba autem *αἰὼν δυσαίων τις ἔλαχεν* nos commonefaciunt illius opinionis, quam iam apud Homerum (Od. 7, 197) his vocibus expressam invenimus:

*πίσεται ἄσσα οἱ αἶσα κατὰ κλωθῆς τε βαρεῖαι
γυνομένη νήσαντο λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.*

λαγχάνω verbum, aliquid sorte tributum accipere, etiam usurpatur de diis, qui aliquem nascentem sorte tanquam in suam potestatem acceperunt cf. Il. 23 97. *Κῆρ λάχε γεινόμενον*. Eadem prorsus significatione videtur esse nostro loco, ut illa infelix vitae sors ipsa sit, quae acceperit Helenam. Cogitatione igitur pronomen *σε* supplendum est. Pergit deinde chorus, miseram fortunam iam tum Helenae obtigisse, quum a Iove gigneretur. Hoc tamen non simpliciter exprimit, sed fabulam illam notam de Iove in cygnum converso, ut Leda potiretur, respiciens paucis quidem verbis attingit, praestantissima autem ratione in usum suum vertit dicens:

*ὅτε σε τέκετο ματρόθεν
Ζεὺς πρόπων δι' αἰθέρος
χιονόχρως κύκνου περῶν.*

τὰν Χαλκίαιον

sc. *Ἀθάναν*. Sic enim appellabatur Spartae templum Minervae, non solum deae imagine aere expressa, sed etiam aeneis quibus sustinebatur columnis et aeneo tecto insigne, unde summo iure ei nomen illud inditum est. Alii aliter de hoc templo sunt opinati cf. Paus. VIII, 17 (3) in. 18. Id vero nec propter parietes tabulis aeneis vestitos nec propter aeneam

deae statuam sic esse appellatum, et verba Pausaniae l. c. et comparatio ab eodem scriptore (lib. X, 55) inter hoc templum et Delphicum Apollinis instituta demonstrant. Cf. Schol. ad Thuc. I, 134 *χαλκίκοις ἢ Ἀθανᾶ ἐν Σπάρτῃ ἢ ὅτι χαλκοῦν εἶχεν οἶκον ἢ διὰ τὸ στερεὸν εἶναι ἢ διὰ τοὺς χαλκιδεῖς, τοὺς ἐξ Εὐβοίας φρυγάδας, αὐτὸν κτίσαι.* De aenea autem domo etiam Liv. 46, 24 loquitur: Aetoli circa Chalcioecum (Minervae est templum aereum) congregati caeduntur. Cf. Johann. Meursii Miscell. Laconic. I, 3. Praeterea de hoc templo disseruit Manso Spart. I, 2, 17 sqq.

τίς ἦν Φρυγῶν; κτλ. De sententia horum verborum et quae sequuntur interpretum opiniones vehementer inter se discrepant, id quod Hermanno omnino nullam in iis inesse probabilem sententiam statuendi occasionem mutandi praebuit. Quare quum ei mutationum latus campus pateret, huius epodi tractationem ita instituit, ut ex eo et stropham et antistropham efficeret. Initium epodi ita ut codices asserens non dubium dicit videri, quin haec ex lacerati libri vestigiis utcumque composita sint, nam et sententiam ineptam esse nec numeros sanos. Recte dictum *τίς ἦν Φρυγῶν*, sed absurda esse, quae sequantur, quum nullo modo Helenae in mentem venire potuerit, Graecum hominem in Phrygia abietes cecidisse, e quibus Paris sibi navem faceret. Quare hunc in modum versus correxit:

φεῦ, τίς ἦν Φρυγῶν, τίς ἦν,
τὰν δακρυόεσσαν Ἰλίῳ τε πένκταν
ὃς ἔτεμε τοῖς Ἰ' Ἑλλαντίας ἀπὸ χθονός; κτλ.

At opinione abiecta hanc carminis partem esse antistrophicam et loco accuratius examinato sententiam evadere omni ex parte tolerabilem non dubitaverim contendere. Quum enim Graeci duo hominum genera distinguere solerent, Graecos et barbaros, secundum hanc loquendi consuetudinem poetae summo iure dicere licuit *τίς ἦν Φρυγῶν ἢ τίς Ἑ. ἀπὸ χθονός;* (quis tandem mortalium). Mirum fortasse quispiam esse dixerit, cur poeta orsus *τίς ἦν Φ.* pergat ἢ *τίς Ἑ. ἀπὸ χθονός.* Sed poeta orationem plane Helenae animi motibus accommodaturus inchoavit eam tamquam sequeretur non *ἔτεμε*, sed *ὁ τεμῶν* vel quod Reiskius coniecit, *ὃς ἔτεμε.* De eiusmodi constructionibus cf. Hermannum ad Viger. p. 894 sqq. Putanda autem Helena est ignorare hominem, cuius nomen Homerus memoriae tradidit. II. 5, 59 sqq.

Μηριότης δὲ Φέρεκλον ἐνήρατο, Τέκτονος υἱόν
Ἀρμονίδεω, ὃς χειρὶν ἐπίστατο δαίδαλα πάντα
τεύχεω ἔξοχα γὰρ μιν ἐφίλατο Παλλὰς Ἀθήνη.
ὃς καὶ Ἀλεξάνδρω τεκτῆνατο νῆας εἰσας
ἀρχεκάτους, αἱ πᾶσι κακὸν Τρώεσσι γένοντο.

Cf. Coluth. de Helenaerapto v. 193.

ὡς ἔλοι γάμον ἔμον.

Lectio omnium codicum, quam quum eius sententia loco plane accommodata sit non est cur reiiciamus. Dicit enim Helena, Priami filium Spartam venisse, ut se ipsam abduceret. Hoc consilium quamvis iam expressum sit vocibus ἐπὶ τὸ δυστυχὲς κάλλος, tamen accuratius definitur adiunctis verbis ὡς ἔλοι γ. ἔ. Hermannus dividens epodum in stropham et antistropham, ut utriusque metrum respondens sit, vocem ἔλοι omittit. Quae praetermissio ut probabilitatis speciem prae se ferat, verbum ἔλοι adiecisse aliquem suspicatur, qui ὡς voculam praepositionis loco esse non viderit. „Hunc usum quidem alieniorem a melicis esse, tamen sic quam ἐς γάμον poetam dicere maluisse, quod id usitatum sit de iis, qui ad celebrationem nuptiarum veniant.“ Sed ad eiusmodi interpretationem ut refugiamus non adducimur, si quod codices habent retinemus et Hermanni coniecturae hanc carminis partem esse stropham tertiam rationem omittimus.

ἃ δὲ δόλιος ἃ πολυκτόνος κτλ.

Haec est lectio codicum auctoritate firmata. Matthiaeus suspicari aliquem dicit scribendum esse ἃ τε δόλιος et haec verba cum antecedentibus iungenda, ut ex communi verbo ἔπλευσε pendeant. Ac melius esse addit haec tamquam in parenthesi posita accipere ita ut ad nominativum ἃ τε repetendum sit ἀπὸ κοινοῦ verbum ἔπλευσε vel aliud cognatae significationis cognitandum v. g. ἐφέσπετο. Codicum lectio hanc praebet sententiam: Priami filius navi vectus ad lares meos, ut me uxorem abduceret, venit: dolosa autem, multorum mortis causa, fuit Venus Graecis et Troianis perniciem afferens. Quam sententiam inconcinnam esse nemo negaverit. Itaque coniecturam a Matthiaeo propositam, a Pflugkio probatam et ab Hermanno receptam mihi quoque et propter verborum facilem structuram et propter loci sensum, qui illa efficitur, valde arridere fateor. Sententia igitur est: Priami filius venit et dolosa Venus secum eo venit. Quam sententiam saepius ab Euripide expressam invenimus, cf. Troad. v. 940, ubi Helena loquitur

ἦλθ' οὐχὶ μικρὰν θεὸν ἔχων, αὐτοῦ μέτα
ὁ τῆςδ' ἀλάστως, εἴτ' Ἀλέξανδρον θέλεις
ὄνόματι προσφωνεῖν νιν, εἴτε καὶ Πάριν.

et v. 983 ex Hecubae persona:

Κύριν δ' ἔλεξας, ταῦτα γὰρ γέλωσ πολυς,
ἔλθειν ἔμῳ ξὺν παιδί Μενέλεω δόμους.

Λιὸς ὑπαγκάλισμα σεμνὸν κτλ.

Dindorfius locum in Soph. Antig. 650, in quo poeta παραγκάλισμα de uxore utitur, respiciens etiam in hac fabula, ut aptior metri forma restituatur, παραγκάλισμα scriben-

